AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search
http://ageconsearch.umn.edu
aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

WIEŚ I ROLNICTWO, NR 3 (156) 2012

HELENA SZEWCZYK[1]

ROLNICZE CHOROBY ZAWODOWE I PARAZAWODOWE

Abstrakt. Artykuł dotyczy zakresu prawnej ochrony rolników i innych osób objętych ubezpieczeniem społecznym w świetle ustawy z 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników, poszkodowanych wskutek rolniczych chorób zawodowych oraz parazawodowych. Pojęcie rolniczej choroby zawodowej zostało skonstruowane według restrykcyjnej metody wykazu chorób zawodowych wzmocnionej dodatkowo określeniem przyczyn uzasadniających przyjęcie zawodowej natury tej choroby, co istotnie ogranicza zakres ochrony prawnej przysługującej rolnikom poszkodowanym wskutek zachorowania na rolniczą chorobę zawodową. *De lege ferenda* należy zatem postulować przyjęcie otwartego pojęcia rolniczej choroby zawodowej i odejście od metody zamkniętej listy chorób zawodowych. W przypadku otwartej konstrukcji choroby zawodowej za pomocą metody mieszanej podstawą kompensacji powinien być rozszerzony wykaz chorób zawodowych korzystających z domniemania związku przyczynowego pomiędzy wystąpieniem narażenia zawodowego a powstaniem choroby zawodowej. Pozwoliłoby to włączyć do zakresu pojęcia rolniczych chorób zawodowych znaczną część tzw. rolniczych chorób parazawodowych, które nie mają obecnie statusu chorób zawodowych i nie są objęte prawną ochroną systemu ubezpieczeń społecznych rolników. Polski ustawodawca powinien również podjąć stosowne działania w celu włączenia do krajowej listy chorób zawodowych tych schorzeń, które zostały zamieszczone na specjalnej liście dla rolnictwa i ogrodnictwa ustalonej przez Unię Europejską.

Słowa kluczowe: rolnicze choroby zawodowe, rolnicze choroby parazawodowe, ubezpieczenie społeczne rolników, ochrona prawna ubezpieczonych, polityka rolna

[1] Autorka jest pracownikiem naukowym Katedry Prawa Pracy i Polityki Socjalnej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (e-mail: hszewczyk@tlen.pl).

UWAGI WPROWADZAJĄCE

Uciążliwość pracy w gospodarstwie rolnym związana z jej specyficznym charakterem[2] [Rychlik i Kozieradzki 1978, Ostrowski 1989], jak również niski poziom stanu bezpieczeństwa i higieny pracy w rolnictwie [Małysz 1989, Ostrowski 1989, Olesiński 1992, Śpiewak 2000] stanowią przyczyny licznych zagrożeń dla zdrowia i życia rolników, skutkujące wysoką wypadkowością i zachorowalnością na rolnicze choroby zawodowe. Ten szczególny stan rzeczy skłania do zainteresowania się wszelkimi możliwymi formami działań, mającymi na celu jego poprawę. Za jeden z podstawowych obszarów wskazanych działań należy uznać system ubezpieczenia społecznego rolników, obejmujący na mocy obowiązujących regulacji prawnych nie tylko zachowania mające na celu kompensację szkody poniesionej przez ubezpieczonego w wyniku wystąpienia tzw. zdarzeń losowych, lecz także działania prewencyjne, zapobiegające wypadkom przy pracy i rolniczym chorobom zawodowym.

W związku z powyższym szczególnie istotne jest zbadanie, na ile obecnie obowiązujący w naszym kraju system ubezpieczeń społecznych rolników zapewnia skuteczną ochronę rolnikom i innym osobom objętym ubezpieczeniem społecznym w świetle ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników [Ustawa... 1990] poszkodowanym wskutek rolniczych chorób zawodowych i jaki jest zakres tej ochrony. Obowiązywanie w tej dziedzinie optymalnych rozwiązań prawnych jest niezbędne ze względu na wagę dóbr prawnych w ten sposób chronionych, jakimi są: życie i zdrowie rolników pracujących w gospodarstwach rolnych oraz ich zdolność do wykonywania pracy rolniczej [Puślecki 2008].

Na wstępie przedstawienia wymaga prawna definicja „rolniczej choroby zawodowej" [Szewczyk 2010]. Następnie w aspekcie wniosków *de lege ferenda* konieczna będzie analiza pojęcia tzw. rolniczej choroby parazawodowej, które nie zostało jeszcze zdefiniowane na gruncie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Na koniec wreszcie omówione zostaną kwestie odpowiedzialności instytucji ubezpieczeniowych oraz innych podmiotów wobec ubezpieczonych z tytułu konsekwencji prawnych powstania rolniczych chorób zawodowych i parazawodowych.

ROLNICZE CHOROBY ZAWODOWE W PRAKTYCE

Przyczyny występowania rolniczych chorób zawodowych zasadniczo nie uległy w ostatnich latach zmianie – są to głównie czynniki biologiczne i chemiczne oraz wysoki stopień narażenia na oddziaływanie pyłu rolniczego, który jest mieszaniną cząstek organicznych i nieorganicznych, a także hałas. Do szkodliwych czynników biologicznych w środowisku pracy rolnika należą: mikroorganizmy pochodzenia zwierzęcego, roślinnego, glebowego i wodnego (wirusy,

[2] Chodzi zwłaszcza o takie jej cechy, jak: wydłużenie dnia roboczego, różnorodność i złożoność pracy, jej wielomiejscowość, sezonowość i polowy charakter prac wykonywanych w produkcji roślinnej, nieprzerwany cykl w produkcji zwierzęcej, eksploatacja środków technicznych o dużej energii i inne.

bakterie, grzyby, priony), które mogą być przyczyną chorób odzwierzęcych i innych zakaźnych; pasożyty wewnętrzne (pierwotniaki, robaki) wywołujące choroby inwazyjne; pasożyty zewnętrzne (owady, roztocza, kleszcze) i różnorodne substancje (alergeny, toksyny) pochodzenia bakteryjnego, grzybiczego, roślinnego i zwierzęcego, które mogą być przyczyną chorób alergicznych i toksycznych[3].

Do najczęściej występujących chorób odzwierzęcych należą choroby zakaźne, takie jak: borelioza, salmoneloza, wścieklizna, kleszczowe zapalenie mózgu i opon mózgowo-rdzeniowych, jersinioza, kampylobakterioza, tężec, toksoplazmoza i grzybice odzwierzęce. W środowisku pracy na wsi istnieje także duże zagrożenie chorobami o podłożu alergicznym dróg oddechowych (astma, zapalenie pęcherzyków płucnych) oraz chorobami skóry (np. kontaktowe zapalenie, wyprysk, pokrzywka), oczu (zapalenie spojówek) oraz o podłożu immunotoksycznym (np. syndrom toksyczny ODTS), a także uczuleniowe zapalenie skóry [Solecki 2010].

W rolnictwie występuje również ryzyko zawodowe związane z narażeniem rolników na czynniki chemiczne, które są nierzadko przyczyną zatruć ostrych albo przewlekłych lub ich następstw wywołanych przez substancje chemiczne. Głównym źródłem tego narażenia są środki ochrony roślin oraz nawozy. Obie te substancje są celowo wprowadzane do środowiska w określonych stężeniach. Środki ochrony roślin są to związki o nieselektywnym działaniu oraz łatwej zdolności przenikania do organizmu ssaków, a przede wszystkim są to substancje w większości toksyczne [Solecki 2010].

W świetle danych KRUS w latach 1997–2005 liczba stwierdzonych przez inspekcję sanitarną rolniczych chorób zawodowych kształtowała się na stałym poziomie stu kilkudziesięciu chorób rocznie w skali całego kraju (od 104 w 2003 roku do 174 w 2009 roku)[4]. Dominowały choroby roznoszone przez kleszcze: borelioza, kleszczowe zapalenie mózgu i opon mózgowo-rdzeniowych, choroby układu oddechowego na czele z astmą oskrzelową. Pozostałe choroby to: alergiczne kontaktowe zapalenie skóry, toksoplazmoza, ubytek słuchu, aspergiloza, przewlekłe choroby obwodowego układu nerwowego oraz przewlekłe choroby układu ruchu wywołane sposobem wykonywania pracy [Kobielski 2000, Jaworski 2007].

Dane statystyczne wskazują na coroczny wzrost liczby wypadków przy pracy rolniczej i chorób zawodowych [*Wypadki przy pracy...* 2009, Solecki 2010]. Pomimo tego, że w praktyce można zaobserwować stale rosnący odsetek rolników zapadających na choroby związane z pracą w gospodarstwie rolnym, to choroby zawodowe u rolników wykrywane są jednak dość rzadko, zwłaszcza z powodu braku systematycznych badań profilaktycznych u rolników. Wiele chorób zawodowych rozwija się również w początkowej fazie bez wyraźnych objawów, a pacjenci zgłaszają się do lekarza najczęściej zbyt późno. Oznacza to, że znaczna grupa rolników, u których faktycznie w rozumieniu wiedzy medy-

[3] Zob. www. krus.gov.pl
[4] Tamże.

cznej pojawiły się choroby zawodowe, nie korzysta z ochrony, która powinna być jej zagwarantowana przez przepisy prawa ubezpieczeniowego. Znikoma liczba zarejestrowanych chorób zawodowych w rolnictwie w odniesieniu do pracowników świadczy również o tym, że rolnicy nie są objęci właściwą opieką medyczną w aspekcie wykrywania, rozpoznawania i diagnozowania chorób zawodowych, na które ze względu na szczególnie trudne warunki pracy zazwyczaj zapadają. Przyczyny tego stanu rzeczy tkwią, według opinii IMW w Lublinie, w niedostatkach kadry, bazy i wyposażenia wiejskich ośrodków zdrowia [*Stan ochrony...* 2006].

Dane KRUS nie odzwierciedlają zatem rzeczywistej liczby rolniczych chorób zawodowych w Polsce. Poza tym znane są w praktyce przypadki zachorowań ubezpieczonych na niektóre choroby (zwane parazawodowymi), których związek z działaniem czynników szkodliwych dla zdrowia występujących w środowisku pracy jest co najmniej prawdopodobny, a które to schorzenia nie zostały wymienione w oficjalnym wykazie chorób zawodowych. U niektórych z tych osób stwierdza się niezdolność do pracy z ogólnego stanu zdrowia. Przykładowo choroby układu nerwowego stanowią przyczynę prawie 10% wszystkich zwolnień lekarskich w Polsce oraz były powodem przyznania rent z tytułu niezdolności do pracy, stanowiąc 8,5% wszystkich orzeczeń o przyznaniu renty. Zaburzenia psychiczne stanowią natomiast 13% wszystkich orzeczeń o rencie. Stres jest też pośrednio przyczyną kolejnych zwolnień od pracy, powodując wiele innych schorzeń [*Stan ochrony...* 2006]. W praktyce corocznie wzrasta też liczba wypłacanych świadczeń chorobowych z ubezpieczenia społecznego rolników, a zwłaszcza zasiłków chorobowych [Puślecki 2011b].

Konieczne są więc dalsze badania empiryczne nad wpływem czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy na zachorowalność rolników na te choroby, które można by potem włączyć do oficjalnego wykazu chorób zawodowych. Wymagałoby to jednak stworzenia w Polsce nowego modelu ubezpieczeniowego [Puślecki 2010b], co wiąże się ze stworzeniem otwartego pojęcia choroby zawodowej i odejścia od metody zamkniętej listy chorób zawodowych. W przypadku otwartej konstrukcji choroby zawodowej za pomocą metody mieszanej podstawą kompensacji byłby – oprócz rozszerzonego wykazu chorób zawodowych korzystających z domniemania związku przyczynowego między wystąpieniem narażenia zawodowego a powstaniem choroby zawodowej – dla innych chorób niewystępujących w wykazie (chorób parazawodowych) sam fakt wykazania istnienia szkodliwego czynnika w środowisku pracy oraz związku przyczynowego między tym czynnikiem a uszczerbkiem na zdrowiu doznanym przez poszkodowanego. Pozwoliłoby to włączyć do zakresu pojęcia rolniczych chorób zawodowych znaczną część chorób pozostających w związku z pracą rolniczą, które nie mają obecnie statusu chorób zawodowych [Szewczyk 2009], a zatem objąć ochroną społecznego systemu ubezpieczeniowego pozostałą grupę rolniczych chorób parazawodowych.

POJĘCIE PRAWNE ROLNICZEJ CHOROBY ZAWODOWEJ

Rolnicze choroby zawodowe powstają na skutek długotrwałego oddziaływania szkodliwych czynników znajdujących się w środowisku pracy albo wynikają ze sposobu wykonywania pracy. Pod pojęciem choroby zawodowej rozumie się najczęściej w doktrynie ostry lub przewlekły stan chorobowy, który powstał wskutek długotrwałego, szkodliwego oddziaływania warunków pracy w gospodarstwie rolnym na organizm rolnika. W odróżnieniu od wypadku przy pracy rolniczej wystąpienie rolniczej choroby zawodowej świadczy o długotrwałym narażeniu pracownika na zachorowanie z powodu szkodliwych warunków pracy [Wyka 2003, s. 48]. W definicji choroby zawodowej związek z wykonywaną pracą ma charakter przyczynowy, a nie normatywny, jak to ma miejsce w odniesieniu do wypadków związanych z pracą.

W świetle art. 12 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników [Ustawa... 1990] za rolniczą chorobę zawodową uważa się chorobę, która powstała w związku z pracą w gospodarstwie rolnym, jeżeli choroba ta jest objęta wykazem chorób zawodowych określonych w przepisach wydanych na podstawie kodeksu pracy, czyli stanowiących załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie chorób zawodowych [Rozporządzenie... 2009]. Rolniczymi chorobami zawodowymi są więc wyłącznie choroby określone w powyższym załączniku do rozporządzenia Rady Ministrów, pod warunkiem, że zostały spowodowane działaniem czynników szkodliwych dla zdrowia, występujących w środowisku pracy.

W świetle najnowszego orzecznictwa do wydania decyzji stwierdzającej rolniczą chorobę zawodową konieczne jest kumulatywne spełnienie następujących przesłanek:

– choroba powinna być wymieniona w obowiązującym wykazie chorób zawodowych,
– w wyniku oceny warunków pracy można stwierdzić bezspornie lub z wysokim prawdopodobieństwem, że choroba została spowodowana działaniem czynników szkodliwych dla zdrowia występujących w środowisku pracy (między chorobą a szkodliwymi czynnikami musi istnieć związek przyczynowy),
– zespół objawów choroby zawodowej powinien odpowiadać skutkom biologicznym działania czynnika szkodliwego,
– konieczne jest rozpoznanie choroby zawodowej przez lekarza zatrudnionego w jednostce orzeczniczej uprawnionej do rozpoznawania chorób zawodowych[5].

Zakres pojęcia rolniczej choroby zawodowej składa się z dwóch podstawowych elementów składowych o różnym charakterze. Jeden z nich ma charakter formalny, ponieważ tylko choroba wymieniona w wykazie chorób zawodowych ustalonym przez ustawodawcę może być zakwalifikowana jako choroba zawodowa.

[5] Zob. Wyrok WSA z 28 maja 2008 r., II SA/Bd 209/08 [http:// orzeczenia.nsa.gov.pl].

Drugim z elementów o charakterze materialnym jest wykazanie związku przyczynowego między działaniem czynników szkodliwych dla zdrowia albo sposobem wykonywania pracy a wystąpieniem choroby [Witoszko 2010, Celeda 2011].

WYKAZ ROLNICZYCH CHORÓB ZAWODOWYCH

W świetle konwencji MOP nr 121 z 1964 roku istnieją trzy metody regulacji chorób zawodowych [Bińczycka-Majewska 1993a]:
- metoda listy chorób zawodowych, obejmująca co najmniej choroby wymienione w załączniku do tej konwencji,
- metoda ogólna, szerokiej definicji choroby zawodowej, tzw. metoda klauzuli generalnej,
- metoda mieszana, która stanowi kombinację wyżej wymienionych metod, tzw. metoda podwójnej listy.

Metoda mieszana związana jest z równoległym obowiązywaniem listy chorób zawodowych oraz klauzuli generalnej. Wydaje się, że pozwala ona w największym stopniu na ochronę interesów osób poszkodowanych wskutek chorób zawodowych, zmniejszając element niedookreśloności związany z metodą klauzuli generalnej, a także omijając restrykcyjność listy. Pozwala ona, pod pewnymi warunkami, na uzyskanie świadczeń z ubezpieczenia społecznego w związku ze schorzeniami, które nie figurują na oficjalnej liście chorób zawodowych. Metoda ta umożliwia bowiem objęcie ochroną schorzenia, które nie widnieje na urzędowej liście, na podstawie diagnozy medycznej.

W Polsce stosuje się wyłącznie pierwszą metodę opartą na wykazie chorób zawodowych powstałych w wyniku negatywnego oddziaływania warunków pracy na organizm osoby wykonującej pracę. Oznacza to niemożność przekroczenia granic określonych listą i rozszerzenia ochrony na przypadki ustalone na innej drodze niż wydanie aktu normatywnego wysokiej rangi (ustawa, przepisy wykonawcze) [Bińczycka-Majewska 1993a, Szewczyk 2009, Witoszko 2010]. Ustawodawca nie przewidział więc ustawowego wymogu okresowych rewizji wykazu chorób zawodowych, które mogłyby uaktualniać na bieżąco przedmiotowy wykaz.

Pojęcie rolniczej choroby zawodowej zostało również skonstruowane według tzw. metody listy wzmocnionej dodatkowo określeniem przyczyn uzasadniających przyjęcie zawodowej natury tej choroby. Oznacza to, że warunkiem koniecznym zakwalifikowania danej choroby jako rolniczej choroby zawodowej jest przede wszystkim objęcie jej wykazem chorób zawodowych (choroby nieznajdujące się na liście nie mają statusu chorób zawodowych). Nie jest to jednak warunek wystarczający, ponieważ jednocześnie choroba musi być w wykazie oraz koniecznie jest wykazanie (bezsporne lub z dużym prawdopodobieństwem) zawodowego charakteru tej choroby.

Kolejnym warunkiem w stosunku do większości chorób zawodowych jest zgłoszenie podejrzenia choroby oraz jej rozpoznanie (ale nie stwierdzenie) w czasie pracy w warunkach narażenia zawodowego, a jeżeli nastąpiło po zakończeniu pracy w warunkach narażenia zawodowego, to musi nastąpić nie później

niż w okresie, o którym mowa w wykazie chorób zawodowych[6]. W praktyce nie można bowiem wykluczyć związku przyczynowego między warunkami pracy a niektórymi chorobami zawodowymi, nawet wówczas, jeśli między ustaniem pracy w warunkach narażających zdrowie rolnika a ujawnieniem się tej choroby upłynął znaczny okres[7]. Nie zawsze bowiem istnieje możliwość wczesnego wykrycia choroby, co wiąże się nie tylko z różnym poziomem wiedzy medycznej oraz dostępem do nowoczesnej aparatury medycznej, ale również z indywidualną odpornością rolników na narażenie zawodowe.

Wykaz rolniczych chorób zawodowych powinien obejmować schorzenia, które na obecnym etapie wiedzy medycznej zostały uznane za spowodowane warunkami pracy, ponieważ opiera się on na przewidywalności ujawnienia pewnych chorób w ustalonym z góry kręgu osób. Dopiero bowiem wtedy, jeśli dana choroba wśród ludzi należących do pewnej grupy zawodowej występuje regularnie i powszechnie, można mówić o chorobie zawodowej [Witoszko 2010]. Jak zauważa się w doktrynie, celem polskiego ustawodawcy nie było jednak wyraźne wydzielenie chorób zawodowych dla grupy społeczno-zawodowej, jaką są rolnicy, z uwagi na specyficzny warsztat pracy [Jaworska-Spicak 2001]. W ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników nie ma delegacji, która stanowiłaby podstawę do wydania specjalnego rozporządzenia w sprawie rolniczych chorób zawodowych. Chorób zawodowych rolników należy zatem poszukiwać w ogólnym wykazie chorób zawodowych określonych w przepisach wydanych na podstawie kodeksu pracy.

W obecnym stanie prawnym wykaz chorób zawodowych stanowi załącznik do rozporządzenia z dnia 30 czerwca 2009 roku wydanego na podstawie delegacji z art. 237§1 pkt 3–6 i §11 k.p. Wykaz ten obejmuje 26 grup jednostek chorobowych, które zostały określone w zróżnicowany sposób. W poprzednich takich wykazach choroby zawodowe stwierdzane w rolnictwie należały, z wyjątkiem incydentalnych przypadków, tylko do 8 grup wymienionych w wykazie. Obecnie w odniesieniu do nowego wykazu chorób zawodowych sytuacja wygląda podobnie.

Oficjalny wykaz chorób zawodowych nie wymienia zatem wszystkich jednostek chorobowych uznawanych za choroby związane z pracą rolniczą. Nowa lista chorób zawodowych jest dodatkowo zamknięta, co oznacza, że jeśli choroby związanej z praca rolniczą nie ma w urzędowym wykazie, to KRUS nie ponosi odpowiedzialności za negatywne skutki w postaci uszczerbku na zdrowiu [Solecki 2011]. Istnieje zatem uzasadnione uprawdopodobnienie, że nie wszystkie choroby spowodowane szkodliwymi warunkami pracy w rolnictwie są objęte tym wykazem [Jastrzębska i Zagórski 2001].

W związku z powyższym należy zdawać sobie sprawę z tego, że obecny wykaz chorób zawodowych ma charakter zamknięty, co w konsekwencji przesądza o tym, że ich lista nie jest kompletna, a liczba chorób zawodowych objęta tym wykazem nie jest adekwatna do rodzajów ustalonych chorób, pozostających

[6] Zob. Wyrok WSA z 15 grudnia 2004 r., III SA/Po 470/04. ONSAiWSA z 2005 r., nr 6, poz. 136.
[7] Wyrok SN z 7 czerwca 1995 r., II PRN 4/95, OSNP 1996, nr 3, poz. 44.

w związku z pracą w gospodarstwie rolnym. Nadmiernie restrykcyjna metoda listy pozostawia bez ochrony pewną liczbę ubezpieczonych rolników, którzy doznali uszczerbku na zdrowiu pod wpływem szkodliwych czynników środowiska pracy, ale nie spełniają ustawowych warunków. Metoda listy słabo reaguje również na zmiany wynikające z postępu nauki, a także rozwoju cywilizacyjnego, który sprzyja ujawnianiu się nowego ryzyka [Witoszko 2010].

Powyższy problem ma, zdawałoby się, charakter teoretyczny, wszakże jego konsekwencje mogą mieć również znaczenie praktyczne, ponieważ ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników [Ustawa... 1990] zwiększa wysokość renty rolniczej przyznanej z tytułu niezdolności do pracy powstałej wskutek wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej. W takiej sytuacji uprawnionemu do okresu opłacania składki dolicza się okres dzielący go od osiągnięcia wieku 60 lat, co pozwala zwiększyć wymiar renty otrzymywanej przez rolników, którzy stali się niezdolni do pracy wskutek wypadku lub choroby zawodowej w młodym wieku [Szewczyk 2005, 2010].

Trudno również uznać, aby stanowiło to pozytywną odpowiedź na apel Wspólnoty Europejskiej, która wzywa do propagowania kultury prozdrowotnej w miejscu pracy i zapobiegania problemom związanym z utratą zdrowia w związku z wykonywaną pracą w rolnictwie [Musiała 2006]. W systemach prawnych krajów członkowskich Unii Europejskiej zabezpieczenie przed skutkami rolniczych chorób zawodowych realizowane jest przede wszystkim w ramach ubezpieczenia społecznego (wypadkowego) [Bińczycka-Majewska 1988, 1999, Zieleniecki 2004, Giżejowska i Świątkowski 2004].

Warto zauważyć, że zalecenie (rekomendacja) Komisji Europejskiej nr 2003/670 z 25 września 2003 roku w sprawie przyjęcia europejskiego wykazu chorób zawodowych[8] propaguje odchodzenie od zamkniętej listy chorób zawodowych. Znajduje to odzwierciedlenie w Europie Zachodniej w dążeniu do stworzenia otwartego pojęcia choroby zawodowej i odchodzeniu od techniki zamkniętej listy[9] [Numhauser-Henning 2006, s. 26].

Z uwagi na specyfikę pracy w rolnictwie należy również opowiedzieć się za włączeniem w naszym kraju do wykazu chorób zawodowych, stworzonego na użytek pracowników, listy pozostałych schorzeń znajdujących się w europejskim wykazie chorób zawodowych ustalonych dla rolnictwa lub ogrodnictwa zgodnie z zaleceniem (rekomendacją) Komisji Europejskiej nr 2003/670, których nie ma w polskim wykazie chorób zawodowych, a których związek choroby z wykonywaną pracą jest bezsporny lub wysoce prawdopodobny [Bińczycka-Majewska 1993a, b]. Polski ustawodawca powinien więc podjąć stosowne działania w celu włączenia do krajowej listy chorób zawodowych tych schorzeń, które zostały zamieszczone na specjalnej liście dla rolnictwa i ogrodnictwa ustalonej przez Unię Europejską. Lista chorób zawodowych w Polsce, tworzona

[8] Dz. Urz. W.E. L, nr 238 z 25.09.2003 r., poz. 0028–0034. Tekst w języku niemieckim: *Empfehlung der Kommisssion vom 19. Septemper 2003 Uber die Europaische Liste der Berufskrankheiten,* oraz w języku angielskim: *Commission Recommendation of 19 September 2003 concerning the European schedule of occupational diseases.*

[9] Por. Orzeczenie ETS z 13 grudnia 1989 r., 322/88 (Grimaldi), Rec. 1989, poz. 4407.

głównie z myślą o pracownikach, ma bowiem obecnie zastosowanie do wszystkich rodzajów działalności, w tym do działalności rolniczej.

ZWIĄZEK Z WYKONYWANĄ PRACĄ W GOSPODARSTWIE ROLNYM

Figurowanie danego schorzenia w wykazie chorób zawodowych nie jest warunkiem wystarczającym, ponieważ jednocześnie konieczne jest wykazanie (bezsporne lub z dużym prawdopodobieństwem) zawodowego charakteru tej choroby. W przypadku rolniczej choroby zawodowej związek z wykonywaną pracą w gospodarstwie rolnym musi mieć charakter przyczynowy, ponieważ to wykonywana praca ma być przyczyną zmian w organizmie, podczas gdy w odniesieniu do wypadku przy pracy przyczyna zewnętrzna może, ale wcale nie musi pozostawać w związku przyczynowym z pracą. Musi jednak pozostawać z nią w związku normatywnym, czyli zazwyczaj w związku miejscowym i czasowym, tzn. zadziałać w miejscu i czasie wykonywania pracy [Jędrasik-Jankowska 2012].

Następnie wymagane jest również wykazanie związku przyczynowego między niezdolnością do pracy w gospodarstwie rolnym a chorobą zawodową. Niezdolność do pracy wskutek choroby zawodowej zachodzi wówczas, gdy choroba zawodowa jest istotną przyczyną częściowej lub całkowitej niezdolności do pracy, co oznacza, że bez wynikającego z niej uszczerbku na zdrowiu niezdolność do pracy nie wystąpiłaby[10].

Aby uzyskać decyzję stwierdzającą rolniczą chorobę zawodową, wymagane jest więc udowodnienie wpływu szkodliwych warunków pracy na zdrowie poszkodowanego, nie wystarczy samo ustalenie, że poszkodowany świadczył pracę w warunkach narażających go na zachorowanie[11]. W obecnym stanie prawnym samo objęcie rolniczej choroby zawodowej wykazem chorób zawodowych nie stwarza jeszcze domniemania jej zawodowego pochodzenia, które w aktualnych warunkach powinno być udowodnione. Szkodliwe czynniki w środowisku pracy lub sposób jej wykonywania muszą więc stanowić bezsporną lub co najmniej wysoce prawdopodobną przyczynę choroby[12].

ROLNICZE CHOROBY PARAZAWODOWE

Warto zauważyć, że rolniczą chorobą zawodową jest tylko takie schorzenie, ujęte w urzędowym wykazie, którego związek z pracą został ustalony przez kompetentny organ służby zdrowia, zgodnie z obowiązującymi przepisami. Wykaz chorób zawodowych jest zatem odbiciem tylko stanu prawnego, a nie obra-

---

[10] Zob. Wyrok SN z 9 grudnia 2008 r., I UK 147/08,OSNP 2010, nr 11–12, poz. 145.
[11] Wyrok SN z 2 lutego 2000 r., II UKN 351/99, OSNP 2001, nr 12, poz. 419; Wyrok SN z 4 czerwca z1998 r., III RN 36/98, OSNP 1999, nr 22, poz. 79; wyrok SN z 3 lutego 1999 r., II RN 110/98, OSNP 1999, nr 22, poz.709.
[12] Zob. Wyrok WSA z 31 stycznia 2008 r., IV SA/GL 608/07, Legalis; wyrok WSA z 27 marca 2007 r., IV SA/GL 885/06, Legalis.

zem rzeczywistego stanu zagrożenia czynnikami szkodliwymi tkwiącymi w środowisku pracy. Tymczasem wpływ środowiska pracy na zdrowie rolnika ma o wiele szerszy wymiar, niż można to ująć w urzędowym wykazie [Wyka 2003].

De lege lata ustalenie w Polsce sztywnej listy chorób zawodowych ma doniosłe prawnie skutki, polegające na niemożności uznania za rolniczą chorobę zawodową choroby niewymienionej w wykazie, bez względu na związek tej choroby z wykonywaną pracą. Oznacza to, że jeśli u rolnika nie stwierdzono wymienionej w wykazie choroby, chociaż wykonywał on pracę w warunkach narażających na jej powstanie (stwierdzono narażenie zawodowe, czyli istnienie w środowisku pracy czynników szkodliwych wywołujących taką chorobę) [Gudowska 2003, Jackowiak 2006], a nawet przeprowadzono dowód na istnienie wpływu warunków pracy na powstanie tej choroby (szkodliwe czynniki w środowisku pracy lub sposób jej wykonywania stanowią bezsporną lub co najmniej wysoce prawdopodobną przyczynę choroby)[13], to choroba ta nie będzie mogła być zakwalifikowana jako rolnicza choroba zawodowa. Taka choroba będzie jednak zaliczana do kategorii tzw. rolniczych chorób parazawodowych. Istnieją bowiem tzw. rolnicze choroby parazawodowe, które w znacznym stopniu są następstwem czynników występujących w środowisku pracy bądź ulegają nasileniu pod wpływem pracy w gospodarstwie rolnym. W nauce prawa do tzw. chorób parazawodowych (w tym rolniczych) zalicza się schorzenia nieuznane za choroby zawodowe, powstałe jednak w związku przyczynowym z warunkami środowiska pracy, w tym choroby samoistne, na które szkodliwe lub niezgodne z zaleceniami lekarskimi warunki pracy miały wpływ, ponieważ przyspieszyły lub pogłębiły proces chorobowy [Brol 1981].

Tak zwane choroby parazawodowe definiuje się jako choroby, które zostały spowodowane czynnikami występującymi w środowisku pracy lub sposobem wykonywania pracy, ale nie zostały wymienione w wykazie chorób zawodowych [Dorre-Nowak 2010]. Podobnie jak w przypadku chorób zawodowych pracowników, występuje tu również długotrwałość narażenia zawodowego rolnika na działanie czynników szkodliwych dla zdrowia, przewlekłość choroby oraz duża trudność w ustalaniu związku choroby z warunkami wykonywanej pracy. Związek rolniczych chorób parazawodowych z warunkami pracy ustala się najczęściej, również w przypadku pracy w gospodarstwie rolnym, za pomocą absencji chorobowej. Chodzi tu zwłaszcza o takie przypadki zachorowań, w których szkodliwość i uciążliwości zawodowe staną się czynnikiem współtworzącym (współsprawczym) i modyfikującym przebieg niektórych chorób przewlekłych wywołanych rozwojem cywilizacji. Dotyczyć to będzie wielu schorzeń związanych z wszechobecnym stresem [Szewczyk 2003], jak na przykład: choroba niedokrwienna serca (układ krążenia), wrzodowa choroba żołądka (układ pokarmowy), zespoły nerwicowe, depresje i inne schorzenia psychiczne (układ nerwowy), niektóre schorzenia alergiczne i dermatologiczne (układ immunologiczny), choroby związane z narządami ruchu (układ ruchu). Przyczy-

[13] Zob. Wyrok WSA z 31 stycznia 2008 r., IV SA/GL 608/07, Legalis; wyrok WSA z 27 marca 2007 r., IV SA/GL 885/06, Legalis.

nami takich chorób mogą być zwiększające się wymagania oraz dodatkowe obowiązki, ponadprzeciętny stres, duża dyspozycyjność itp.

Zawód rolnika jest jednym z dziesięciu najbardziej stresogennych zawodów. Czynnikami prowadzącymi do powstania stresu u rolników są: trudna sytuacja ekonomiczna gospodarstw, nieprzewidywalna pogoda, nieprzewidywalne zdarzenia losowe (powodzie, pożary, zniszczenie upraw, pomór zwierząt itp.), geograficzna izolacja rolników, różnorodność prac, przemieszczanie się ludzi i środków produkcji, brak stałych godzin pracy i częste wydłużanie dnia roboczego, presja czasowa, stres związany ze spiętrzeniem robót i pośpiechem w ich wykonywaniu (zbiór płodów rolnych), obciążenia psychomotoryczne związane z potrzebą koncentracji uwagi przy obsłudze kilkunastu różnych maszyn i urządzeń (istnieje około 800 typów maszyn i urządzeń przydatnych w rolnictwie) itd.

Przepisy polskiego prawa nie przewidują jednak możliwości uwzględnienia wielu chorób spowodowanych takimi przyczynami w wykazie chorób zawodowych. W aktualnym stanie wiedzy medycznej oraz orzecznictwa sądowego trudno jednak uznać, że poza urzędowym wykazem chorób zawodowych pozostały jedynie schorzenia, które nie pozostają w związku z warunkami środowiska pracy [Myszka 1989, Witoszko 2010].

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KRUS I INNYCH PODMIOTÓW Z TYTUŁU ROLNICZYCH CHORÓB ZAWODOWYCH ORAZ PARAZAWODOWYCH

W razie wystąpienia wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej ubezpieczonym lub rencistom albo członkom ich rodzin przysługują, oprócz świadczeń krótkoterminowych, określone świadczenia długoterminowe w postaci renty rolniczej z tytułu niezdolności do pracy lub renty rolniczej szkoleniowej, a w razie śmierci ubezpieczonego – renty rodzinnej dla członków jego rodziny.

Jedynym świadczeniem płatnym z rolniczego ubezpieczenia wypadkowego jest jednorazowe odszkodowanie z tytułu uszczerbku na zdrowiu lub śmierci wskutek wypadku przy pracy rolniczej albo rolniczej choroby zawodowej [Koczur 2011], natomiast renta rolnicza z tytułu niezdolności do pracy przysługuje na zasadach ogólnych, ponieważ została ona objęta zakresem ubezpieczenia emerytalno-rentowego. Wydaje się, że w zakresie ubezpieczenia wypadkowego powinna mieścić się całość świadczeń przysługujących z tytułu wypadku przy pracy rolniczej, a nie tylko – jak ma to miejsce obecnie – jednorazowe odszkodowanie.

W systemie ubezpieczenia rolników nie wyodrębniono też – tak jak to ma miejsce w przypadku pracowników – renty rolniczej z tytułu niezdolności do pracy z powodu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej, przyznawanej na korzystniejszych warunkach niż renta rolnicza z tytułu niezdolności do pracy, przyznawana z tzw. ogólnego stanu zdrowia. Istnieje bowiem tylko jeden rodzaj świadczenia – renta rolnicza z tytułu niezdolności do pracy przyznawana na zasadach ogólnych, co budzi uzasadnione wątpliwości.

W ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników [Ustawa... 1990] odstąpiono od konstrukcji trzech grup inwalidzkich i wprowadzono bardziej elastyczne pojęcie całkowitej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym [Banaszkiewicz 1991, Jędrasik-Jankowska 1997, Pławucka 1998].

Świadczeniem, które ma pomóc ubezpieczonemu w zdobyciu umiejętności przydatnych do wykonywania pracy poza gospodarstwem rolnym, jest, oprócz renty z tytułu niezdolności do pracy, renta rolnicza szkoleniowa. Renta ta przysługuje ubezpieczonemu spełniającemu warunki do uzyskania renty rolniczej z tytułu niezdolności do pracy, w stosunku do którego orzeczono celowość przekwalifikowania zawodowego ze względu na trwałą niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym. KRUS kieruje go wtedy do powiatowego urzędu pracy w celu poddania przekwalifikowaniu zawodowemu [Wierzbowski 2005].

Przyjęty obecnie katalog świadczeń mogących przysługiwać z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych w rolnictwie z jednorazowym odszkodowaniem na czele nie odpowiada przedmiotowi ochrony ubezpieczenia wypadkowego oraz nie realizuje w pełni funkcji tego ubezpieczenia [Puślecki 2010].

W naszym kraju obowiązuje w świetle ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników [Ustawa... 1990] *de facto* tzw. model liberalny, zakładający istnienie jednolitego systemu świadczeń z ubezpieczenia społecznego z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych na stosunkowo niskim poziomie, dlatego uzupełnienie go o rozwiązania o charakterze cywilnoprawnym [Wyka 1989] jest *de lege lata* niezbędne, zwłaszcza że w Polsce są one oparte na odpowiedzialności z tytułu czynów niedozwolonych, gdzie zasadą odpowiedzialności jest zazwyczaj wina.

Ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników nie reguluje zasad odpowiedzialności KRUS z tytułu rolniczych chorób parazawodowych, podobnie jak przepisy prawa pracy oraz prawa ubezpieczeń społecznych nie regulują zasad odpowiedzialności pracodawcy za inne choroby związane z warunkami pracy, czyli choroby parazawodowe (zwane także w przypadku pracowników pracowniczymi lub pozazawodowymi), poza chorobami zawodowymi.

Warto zauważyć, że Sąd Najwyższy uznał jednak prawo pracowników dotkniętych chorobą parazawodową do odpowiednich świadczeń odszkodowawczych od pracodawcy na zasadach prawa cywilnego[14]. Odpowiedzialność pracodawcy z tytułu chorób zawodowych i parazawodowych oparta na zasadach kodeksu cywilnego jest jednak powrotem do dawnych rozwiązań prawnych preferujących model indywidualnej odpowiedzialności pracodawcy, który w stosunku do nowoczesnych rozwiązań prawnych opartych na modelu ubezpieczenia zbiorowego ryzyka społecznego (publicznoprawny system ubezpieczeniowy) nie należy oceniać w kategoriach postępu [Gersdorf 2003, Ślebzak 2007].

Z powyższego modelu indywidualnej odpowiedzialności cywilnej nie mogą jednak skorzystać rolnicy, którzy sami sobie organizują warsztat pracy i sami ponoszą odpowiedzialność za stan bhp we własnym gospodarstwie rolnym.

[14] Uchwała 7 sędziów SN z 4 grudnia 1987 r., III PZP 85/86, OSNCAP 1988, nr 9, poz. 109 z glosą. J. Brola, OSPiKA 1988, nr 9, s. 387 i n; wyrok SN z 2 października 2008 r., I PK 57/08, Monitor Prawa Pracy 2010, nr 5.

Obecnie rolnikom pozostaje zatem ewentualnie samoubezpieczenie od OC u ubezpieczycieli prywatnych, co wiąże się z określonymi kosztami z tytułu opłacania składek, których małe gospodarstwa rolne nie są często w stanie udźwignąć.

Należy jednak zapewnić ochronę rolnikom przy wykorzystaniu innych mechanizmów prawnych. Wydaje się, że objęcie szkód na osobie rolników (również pracowników zatrudnionych w rolnictwie) z tytułu chorób parazawodowych zasadami kompensacyjnymi z ustawy o ubezpieczeniu społecznym oraz ustalenie świadczeń z ubezpieczenia społecznego na wyższym niż dotychczas poziomie byłoby niewątpliwie znaczącym postępem. Nie do przecenienia jest także postulat zaangażowania na tę okoliczność prywatnych ubezpieczeń OC i NW [Szymecka 2008].

Wobec utrzymującego się od lat niepokojąco niskiego stanu bezpieczeństwa i higieny pracy w rolnictwie oraz płynących stąd licznych zagrożeń dla życia i zdrowia rolników, skutkujących wysokim poziomem wypadkowości i zachorowalności na rolnicze choroby zawodowe i parazawodowe, rola ubezpieczenia społecznego tej grupy społeczno-zawodowej nie może sprowadzać się jedynie do kompensacji szkody na osobie rolnika, poniesionej przez niego w wyniku wypadku przy pracy rolniczej lub rolniczej choroby zawodowej. Powinnością wskazanego ubezpieczenia jest również realizacja aktywnej prewencji ubezpieczeniowej, mającej na celu zapobieganie w środowisku wiejskim zachorowalności na choroby zawodowe i parazawodowe (pochodzenia zawodowego), wypadkowości i niezdolności do pracy, jak również stymulowanie społecznej przezorności i zapobiegliwości w minimalizowaniu ryzyka losowego i jego skutków, za czym przemawiają względy społeczne, humanitarne i ekonomiczne. Potrzebę intensyfikacji wskazanych działań w ubezpieczeniu społecznym rolników podnoszono już pod rządami poprzednich regulacji z tego zakresu [Małysz 1989, Ostrowski 1989], niestety nie znajdowała ona należytego zrozumienia ze strony ustawodawcy.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzone rozważania pozwalają na stwierdzenie, że regulacja prawna ubezpieczenia wypadkowego nie zapewnia w wystarczający sposób ochrony osobom pracującym w rolnictwie. W praktyce zatem ustawowo zagwarantowane prawo do świadczeń przysługujących z tytułu chorób zawodowych w rolnictwie jest dla wielu rolników i domowników niedostępne.

Problemy związane z nieuzasadnionym nieuznawaniem wielu schorzeń związanych z pracą rolniczą za rolnicze choroby zawodowe wynikają z niedoskonałości definicji prawnej „rolniczej choroby zawodowej". Należycie skonstruowane pojęcie prawne „rolniczej choroby zawodowej" ma bowiem fundamentalne znaczenie dla ochrony osób zapadających na te choroby. Tymczasem swoiste cechy pracy rolniczej już w sposób wystarczający uzasadniają objęcie szczególną ochroną rolnika i członków jego rodziny od zdarzeń wypadkowych i chorób związanych z pracą rolniczą. Ubezpieczenia społeczne rolników powinny zatem

zapewnić należytą ochronę osobom pracującym w rolnictwie. Przyszła reforma systemu ubezpieczeń społecznych rolników jest zatem nieunikniona [Puślecki 2010a, 2011a]. Powinna ona w szczególności zmierzać do rekonstrukcji pojęcia „rolniczej choroby zawodowej".

BIBLIOGRAFIA

Banaszkiewicz B., 1991: *Nowy system ubezpieczenia społecznego rolników*. „Służba Pracownicza" 3: 6–9.

Bińczycka-Majewska T., 1988: *Ubezpieczenie w razie niezdolności do pracy w Holandii.* „Praca i Zabezpieczenie Społeczne" 1: 23–33.

Bińczycka-Majewska T., 1993a: *Prawne aspekty chorób zawodowych*. „Państwo i Prawo" 7: 51–60.

Bińczycka-Majewska T., 1993b: *Choroby zawodowe w normach Wspólnoty Europejskiej*. „Praca i Zabezpieczenie Społeczne" 10–11: 69–76.

Bińczycka-Majewska T., 1999: *Koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego w Unii Europejskiej.* Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków.

Brol J., 1981: *Odpowiedzialność odszkodowawcza za wypadki przy pracy i choroby zawodowe.* Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa.

Brol J., Glosa do uchwały 7 sędziów SN z 4 grudnia1987, III PZP 85/86, OSPiKA 1988, nr 9: 385–390.

Celeda R., 2011: *Komentarz do działu 10 Kodeksu Pracy – Bezpieczeństwo i higiena pracy.* W: *Kodeks pracy. Komentarz*. Red. L. Florek. Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa: 1002–1096.

Dörre-Nowak D., 2010: *Powszechna ochrona pracy.* W: *Prawo pracy*. Red. K.W. Baran. Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa: 435–470.

Gersdorf M., 2003: *Odpowiedzialność cywilnoprawna pracodawcy za wypadki przy pracy.* „Praca i Zabezpieczenie Społeczne" 6: 9–16.

Giżejowska A., Świątkowski A.M., 2004: *Zabezpieczenie społeczne. Komentarz*. Universitas, Kraków.

Gontarczyk K., 2010: *Stres w pracy może zabić.* „Gazeta Prawna" z 16 września.

Gudowska B., 2003: *Choroby zawodowe. „*Praca i Zabezpieczenie Społeczne" 4: 15–24.

Jackowiak U., 2006: *Wpływ choroby zawodowej na sytuację pracowniczą. „*Praca i Zabezpieczenie Społeczne" 5: 20–25.

Jastrzębska J., Zagórski J., 2001: *Zasady rozpoznawania i stwierdzania chorób zawodowych u rolników indywidualnych. „*Ubezpieczenia w Rolnictwie. Studia i Materiały" 4 (12): 7–24.

Jaworska-Spicak E., 2001: *Choroba zawodowa a prawo do jednorazowego odszkodowania dla rolnika. „*Ubezpieczenia w Rolnictwie. Studia i Materiały" 1(9): 93–102.

Jaworski H., 2007: *Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników oraz działalność prewencyjna KRUS w 2006 roku. „*Ubezpieczenia w Rolnictwie. Studia i Materiały" 31: 7–26.

Jędrasik-Jankowska I., 1997: *Nowe ujęcie ryzyka niezdolności do zarobkowania,* „Praca i Zabezpieczenie Społeczne" 1: 15–18.

Jędrasik-Jankowska I., 2012: *Pojęcia i konstrukcje ubezpieczenia społecznego.* LexisNexis, Warszawa.

Kobielski W., 2000: *Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników. Tendencje zmian.* „Ubezpieczenia w Rolnictwie, Studia i Materiały" 3 (7): 57–82.

Koczur W., 2011: *Ubezpieczenia społeczne rolników.* W: *System ubezpieczeń społecznych.* Red. G. Szpor. LexisNexis, Warszawa: 233–266.

Małysz F., 1989: *Wypadki i choroby zawodowe w gospodarstwie rolnym oraz świadczenia (I).* „Polityka Społeczna" 2: 17–20.

Musiała A., 2006: *W sprawie minimalnych wymogów w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy w rolnictwie w prawie wspólnotowym. „*Przegląd Prawa Rolnego" 1: 91–100.

Myszka Z., 1989: *Glosa do uchwały składu siedmiu sędziów SN z 4 grudnia 1987 r,* III PZP 85/86, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne" 4–5: 79–83.
Numhauser-Henning A., 2006: *General Report. Occupational Risk: Social Protection and Employers Liability. Social Change and Legal Developments in Industrial Societies.* Word Congress of Labour and Social Security Law, Paris.
O1esiński J., 1992: *Działalność Państwowej Inspekcji Pracy w 1990 r. (II).* „Praca i Zabezpieczenie Społeczne" 11: 23–33.
Ostrowski L., 1989: *Problemy społeczne wsi polskiej.* PWE, Warszawa.
Pławucka H., 1998: *Niezdolność do pracy w przepisach prawa emerytalno-rentowego.* „Praca i Zabezpieczenie Społeczne" 1: 2–10.
Puślecki D., 2008: *Stały i długotrwały uszczerbek na zdrowiu w wypadku przy pracy rolniczej.* „Przegląd Prawa Rolnego" 2 (4): 245–258.
Puślecki D., 2010a: *Społeczne ubezpieczenie wypadkowe rolników – próba oceny.* „Przegląd Prawa Rolnego" 1: 35–50.
Puślecki D., 2010b: *Nowy model społecznego ubezpieczenia wypadkowego rolników. „*Przegląd Prawa Rolnego" 2: 79–100.
Puślecki D., 2011a: *Funkcje społecznego ubezpieczenia wypadkowego rolników a zakres ochrony osób pracujących w rolnictwie. „*Przegląd Prawa Rolnego" 1: 13–30.
Puślecki D., 2011b: *Zasiłki chorobowe z ubezpieczenia społecznego rolników. „*Ubezpieczenia w Rolnictwie. Studia i Materiały" 39: 50–68.
Rychlik T, Kozieradzki J., 1978: *Podstawowe pojęcia w ekonomice rolnictwa.* PWRiL, Warszawa.
Solecki L., 2008: *Stres w pracy i życiu rolnika – jego skutki zdrowotne. „*Ubezpieczenia w Rolnictwie. Studia i Materiały" 32: 15–22.
Solecki L., 2010: *Ocena ryzyka zawodowego w rolnictwie. „*Ubezpieczenia w Rolnictwie. Studia i Materiały" 36: 75–88.
Solecki L., 2011: *Zagrożenia czynnikami biologicznymi w rolnictwie – dotychczasowe i nowe problemy. „*Ubezpieczenia w Rolnictwie. Studia i Materiały" 42: 105–122.
Stan ochrony pracy w rolnictwie indywidualnym w województwie małopolskim, 2006. Okręgowy Inspektorat Pracy w Krakowie, Kraków.
Szewczyk H., 2003: *Stres jako przyczyna wypadku przy pracy. „*Praca i Zabezpieczenie Społeczne" 6: 31–38.
Szewczyk H., 2005: *Prawne problemy wypadków przy pracy i chorób zawodowych w rolnictwie.* W: *Z problematyki prawa pracy i polityki socjalnej.* T. 16. Red. A. Nowak. Wydaw. U.Śl. Katowice .
Szewczyk H., 2009: *Pojęcie choroby zawodowej prawie pracy i prawie ubezpieczeń społecznych.* „Z zagadnień zabezpieczenia społecznego" T. 1. Red. A. Wypych-Żywicka. Fundacja Rozwoju UG, Gdańsk: 91–111.
Szewczyk H., 2010a: *Renta rolnicza z tytułu niezdolności do pracy wskutek wypadku przy pracy lub choroby zawodowej.* W: *Zabezpieczenie społeczne osób niepełnosprawnych.* Red. L. Frąckiewicz, W. Koczur. Wydaw. AE, Katowice.
Szewczyk H., 2010b: *Prawne pojęcie rolniczej choroby zawodowej,* „Przegląd Prawa Rolnego" 2: 211–226.
Szymecka A., 2008: *Ubezpieczenia gospodarcze jako instrument zarządzania ryzykiem w rolnictwie. Doświadczenia wybranych państw Unii Europejskiej,* „Przegląd Prawa Rolnego" 2: 163–179.
Ślebzak K., 2007: *Uzupełniająca odpowiedzialność pracodawcy z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych.* W: *Studia z prawa pracy*. Red. Z. Góral. Wydaw. UK, Łódź.
Śpiewak R., 2010: *Zawodowe choroby skóry u rolników.* W: *Choroby zawodowe i parazawodowe w rolnictwie.* Red. J. Zagórski. Instytut Medycyny Wsi, Lublin.
Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników. Dz.U. z 2008 r. nr 50, poz. 291 ze zm.
Wierzbowski B., 2005: *Status socjalny rolnika.* W: *Prawo rolne.* Red. A. Stelmachowski. LexisNexis, Warszawa.

Witoszko W., 2010: *Jednorazowe odszkodowanie z ubezpieczenia wypadkowego.* Oficyna Wolters Kluwer business, Warszawa.
Wyka T., 1989: *Glosa do uchwały składu siedmiu sędziów SN z 4 grudnia 1987 r., III PZP 85/86.* „Praca i Zabezpieczenie Społeczne" 4–5: 83–86.
Wyka T., 2003: *Ochrona zdrowia i życia pracownika jako element treści stosunku pracy.* Difin, Warszawa.
Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników oraz działalność prewencyjna KRUS w 2008 roku. KRUS, Warszawa.
Zieleniecki M., 2004: *System zabezpieczeń społecznych.* W: *Zatrudnienie i ochrona socjalna.* Red. Z. Brodecki. LexisNexis,Warszawa: 365–443.

AGRICULTURAL OCCUPATIONAL AND PARA-OCCUPATIONAL DISEASES

Abstract. The article deals with the scope of legal protection of farmers and other persons covered by social insurance under the Act of 20 December 1990 on social insurance of farmers, victims of occupational and para-occupational agricultural diseases. The concept of agricultural occupational disease has been formed according to restrictive method of the list of occupational diseases, additionally enhanced by the definition of causes justifying the adoption of occupational nature of this disease. This significantly limits the scope of legal protection afforded to farmers affected by agricultural occupational diseases. Therefore, with a view to the future law, the adoption of an open concept of agricultural occupational disease and the departure from the method of exhaustive list of occupational diseases should be proposed. In the event of open formation of occupational disease with the aid of mixed method the basis of compensation should be the extended list of occupational diseases using the presumption of a causal relationship between occupational exposure and the onset of occupational disease. This would permit to include into the range of concepts of agricultural diseases a significant part of the so-called para-occupational agricultural diseases, which currently do not have the status of occupational diseases and are not covered by legal protection of the farmers' social insurance system. Polish legislators should also take appropriate measures for inclusion in the national list of occupational diseases those illnesses which are placed on the special list for agriculture and horticulture adopted by the European Union. At present, individuals employed in agriculture are in this case discriminated against because some farmers' occupational diseases are not included in the current list of occupational diseases, created primarily for employees.

Key words: agricultural occupational diseases, agricultural para-occupational diseases, farmers' social insurance, legal protection of the insured, agricultural policy